

Een oorlog is nooit voorbij

Verborgen geschiedenis van Jaap van Cleef in Nuenen verder onthuld

Peter van Overbruggen

Nu het 75 jaar is geleden dat heel Nederland werd bevrijd en de meeste direct betrokkenen inmiddels zijn overleden, vervagen ook veel concrete herinneringen aan de oorlogsperiode. In 2016 schreef Alfred van Cleef in de *Drijehornickels* over de tot dan toe verborgen geschiedenis van zijn vader Jaap, die tijdens WO II een tijdlang in Nuenen zat ondergedoken. Sinds het bekend worden van diens persoonlijke belevenissen in en na de oorlog zijn er nog meer gegevens over zijn Nuenense onderduiktijd aan het licht gekomen. In de aanloop naar de nieuwe feiten omtrent Jaap van Cleefs geschiedenis breng ik in onderstaand artikel eerst in het kort de voorgeschiedenis in herinnering.

Dominee Plug

2014: eerste bericht over de onderduiker in Nune Ville

In de eerste druk van *Van domineeshuis tot Van Goghghuis*,¹ in 2014 gepubliceerd door Peter van Overbruggen en Jos Thielemans, staat een verhaal van Martin Brill uit 2007, getiteld *Razzia*. Brill geeft de belevenissen weer van een joodse jongeman in de oorlogsjaren in huize Nune Ville, dat toen de pastorie was van de Hervormde Gemeente Nuenen. Brill beschrijft hoe de onderduiker tijdens een razzia samen met een neefje van dominee Plug de bossen in vlucht. Wij als auteurs van het pastorieboek hadden destijds niet kunnen achterhalen wie deze on-

derduiker was of hoe het hem verder was vergaan. Wel kwamen we via Ann Kloppers, die toen met haar zus en ouders in de oude pastorie naast Nune Ville woonde, achter zijn vermoedelijke schuilnaam: Charles Bonnet. Speurtochten naar de persoon achter deze naam leverden niets op. Het bleef dus letterlijk een verborgen geschiedenis.

2016: naam en verhaal van de onderduiker wordt bekend

De ontknoping van deze mysterieuze historie kwam onverwachts in 2016. Hoe ging dat? Alfred van Cleef kreeg het bovengenoemde pastorieboek onder ogen en herkende in het verhaal

van Martin Brill meteen het relaas over zijn vader, Jaap van Cleef. We kwamen met Alfred in contact en hij besloot, na overleg met zijn moeder, Paula van Cleef-Joachimsthal, de weduwe van de onderduiker, de naam en het *echte* verhaal van zijn vader bekend te maken. Dat gebeurde in Nuenen in september 2016, bij de presentatie van de tweede druk van het pastorieboek.

Schets van Jaap van Cleef door zijn zoon Alfred

En zo beschreef de auteur-journalist

Nune Ville

Vervalst persoonsbewijs van Jaap van Cleef op naam van Gerard Bonnet

Onderduikkamer op de zolder van Nune Ville

Gerard Bonnet tijdens de mobilisatie in 1939

Alfred van Cleef uit Amsterdam in een indrukwekkend verslag voor het eerst de onderduikgeschiedenis van zijn vader en de dramatische gebeurtenissen in zijn familie.² Bij de toenmalige weergave van de gebeurtenissen verkeerde Alfred nog in de veronderstelling dat zijn vader in juli 1942 tijdens een grootscheepse razzia zou zijn opgepakt. Maar het onderzoek naar Jaaps geschiedenis blijkt steeds weer nieuwe wendingen te krijgen. Dat bepaalde gebeurtenissen toch weer anders blijken te zijn, heeft alles te maken met het feit dat Alfreds vader nooit iets vertelde over zijn onderduiktijd. Zijn echtgenote, zoon Alfred en dochter Betty vroegen hem er daarna ook niet naar. Alfred hoorde pas onlangs van zijn zus dat zijn vader op zijn sterfbed aan haar heeft verteld dat hij in februari 1942 was ondergedoken. Toen waren er geen razzia's en Joden droegen nog geen gele sterren. Volgens Alfreds moeder was Jaap in februari 1942, net twintig jaar oud, met een hele groep gearresteerd in het gebouw van een niet nader bekende joodse vereniging. Vandaar bracht men hen naar het Adema van Scheltemaplein om geregistreerd te worden voor (zoals later zou blijken) transport naar Mauthausen. Jaap ontsnapte en dook via Henk Pelser³ onder op het Nieuwe Suykerhofje in Amsterdam. De precieze vlucht van hem door Nederland en zijn kortstondige verblijf op verschil-

lende onderduikadressen is niet meer na te gaan. Maar zeker is dat hij via het verzet met een vals persoonsbewijs bij dominee Oberman⁴ in Utrecht werd ondergebracht. Door diens bemiddeling kwam Jaap uiteindelijk bij een andere dominee terecht: ds. Plug en zijn vrouw Esther in Nuenen. Onder de schuilnaam Gerard Herman Bonnet zit hij dan tweeënehalf jaar ondergedoken bij het domineesechtpaar Plug en overleeft zo - als enige van zijn familie - de oorlog.

2017: De echte Gerard Bonnet wordt bekend

In april 2017 komt bij heemkundekring De Drijehornick Nuenen-Gerwen-Nederwetten een mailbericht van Hans Bonnet binnen. Hij laat weten dat hij via internet bij toeval het verhaal ontdekt heeft over de onderduiker in Nune Ville die de oorlog overleefde dankzij het vervalste persoonsbewijs op naam van zijn vader. Tot zijn verbazing constateert hij dat de valse papieren van de onderduiker *Gerard* de volledige gegevens bevatten van zijn in 2011 overleden vader, Gerard Herman Bonnet, geboren te Zwolle op 18 augustus 1919 en tijdens WO II woonachtig te Amstelveen.

Hans Bonnet en zijn zus Carla komen in contact met Alfred van Cleef. Zij stellen bij nadere beschouwing van het vervalste persoonsbewijs vast, dat alles hierop authentiek is, behalve uiter-

aard de foto van Jaap en het deel van de stempel daarop. Ook de handtekening van vader Bonnet is authentiek. De prangende vraag is dan natuurlijk hoe Jaap van Cleef aan dit persoonsbewijs kwam, uitgerekend op naam van Gerard Bonnet? Het is vrijwel zeker dat verzetsman Carel Jan van Os (1923-2018) het valse persoonsbewijs gefabriceerd. Een aantal jaren geleden heeft diens dochter namens Alfreds moeder aan Van Os, woonachtig in de VS, gevraagd of hij zich daar iets van kon herinneren. Zijn antwoord was: „Natuurlijk niet, ik heb er vele honderden gemaakt.”

Wie was Gerard Bonnet?

Gerard was de oudste zoon van het gezin Bonnet en moest in 1939⁵, vlak voor het uitbreken van WO II in dienst, waar hij tbc kreeg. Vanaf 1941 tot het einde van de oorlog verbleef hij in het sanatorium Zonnegloren in Soest. Opvallend is dat op het valse persoonsbewijs *medisch student* is doorgestreept en veranderd in *arts*. Gerard Bonnet was student medicijnen aan de Universiteit van Amsterdam (UVA), evenals Henk Pelser, de verzetsstrijder die het valse persoonsbewijs en het begin van de onderduik van Jaap van Cleef regelde. Misschien kenden die twee elkaar en was dat de link naar de vervalsing. In het sanatorium kreeg Gerard Bonnet les van de daar werkzame longartsen. Hij werd tbc-arts en later longarts

Paula van Cleef-Joachimsthal samen met haar zoon Alfred in het onderduikkamertje in Nune Ville, 2017

in Tiel. Bonnet overleed in 2013 op 93-jarige leeftijd.

Familie Van Cleef en nazaten ds. Plug ontmoeten elkaar in Nune Ville

In juni 2017 ontmoeten zes familieleden van Jaap van Cleef en zes van het do-

mineesechtpaar Plug elkaar in het gerestaureerde Nune Ville. Voor het eerst staat de dan 91-jarige mevrouw Van Cleef met haar twee kinderen Alfred en Betty in het zolderkamertje, waar haar man zat ondergedoken. Mevrouw Van Cleef heeft na de oorlog weleens met haar man voor Nune Ville gestaan,

maar was er – evenmin als haar man later - nooit binnen geweest, omdat er intussen andere mensen woonden. Ds. Plug en zijn vrouw - met wie ze tot hun dood contact zouden houden - waren vlak na de oorlog uit Nuenen verhuisd, toen Plug werd benoemd tot dominee in Egmond aan den Hoef.

Juni 2017: groepsfoto van de familie Van Cleef en nazaten van familie Plug voor Nune Ville.

Achterste rij vlnr Paul Bekkers, Willem-Jan Verlinden, Larry Weston (kleinzoon Plug) en zijn dochter Molly Weston, Mark Wilson (zoon Meg Wilson), Jared Wilson (zoon Meg Wilson), Meg Wilson (kleindochter Plug) en haar man Jeff Wilson.

Voorste rij v.l.n.r. Daniel van Cleef (kleinzoon Jaap van Cleef), Matteo van Cleef (kleinzoon Jaap van Cleef) en hun moeder Betty van Cleef (dochter Jaap van Cleef), Paula van Cleef-Joachimsthal (weduwe Jaap van Cleef), Alfred van Cleef (zoon Jaap van Cleef) en zijn vrouw Sophie Verburgh, Jacqueline Bekkers.

Jaap van Cleef tijdens de laatste oorlogsdagen in Nuenen

Alfred van Cleef laat me in april 2018 weten dat hij nog iets nieuws heeft te melden over de laatste periode van zijn vaders verblijf in Nuenen. Vlak na de bevrijding sloot Jaap zich aan bij de Royal Air Force (RAF), waar hij uiteindelijk als tolk-vertaler Duits-Engels in een speciale politie-eenheid terechtkwam, die in Duitsland op jacht ging naar (hooggeplaatste) nazi's. Uit die tijd is een aantal brieven bewaard gebleven van zijn vader aan een vriendin in Amsterdam. De eerste van deze brieven, van 22 mei 1945, schreef hij (verplicht) in het Engels, de andere zijn in het Nederlands. De brieven zijn volgens Alfred vooral bijzonder door wat er *niet* in staat: nergens noemt Jaap zijn ouders of andere verdwenen familieleden. Hij had kennelijk toen al besloten om daar niet meer over te praten. De brieven zijn pas na het overlijden van zijn vader in 1988 door de ontvangster aan zijn weduwe gegeven. Deze laatste had er nooit meer aan gedacht, en vond de brieven in 2018 weer terug bij het opruimen van een kast. De geadresseerde vrouw was toen al ver in de negentig. Mevrouw Van Cleef belde haar af en toe op en sprak dan over het verleden. Ze wist te vertellen dat Jaap mager was, toen hij eind 1945 in zijn RAF-uniform bij haar aanbelde met de mededeling: *Ik ben*

alles kwijt. Hij had geen directe familie meer: zijn ouders, zijn enige oom en zijn grootmoeder waren weggevoerd. In zijn ouderlijk huis zat een NSB'er, die daar nog tot 1948 heeft gewoond, zo heeft de familie Van Cleef intussen vastgesteld.

Mislukte bevrijding van Nuenen

In de eerste brief uit Bielefeld, gedateerd 22 mei 1945, schrijft Jaap dat hij in 1942 in totaal tweeënehalf jaar in Nuenen zat ondergedoken, met uitzondering van een periode van drie maanden, toen hij tussentijds in Aalst verbleef bij de familie Van Oers.⁶ Jaap heeft de roerige septemberdagen van 1944 in Nuenen meegemaakt. *In een uniform van het verzet* trok hij met de Engelse troepen mee om Nuenen te bevrijden. Die aanval werd echter door de Duitsers afgeslagen, waarna Jaap tussen de geallieerden en de Duitsers terechtkwam.⁷ Uiteindelijk wist hij in zijn uniform weer in bevrijd Nederland terecht te komen. Hij werd eerst gelegerd in België, verbleef korte tijd in Parijs en daarna in Bielefeld. Pas in de loop van 1946 keerde hij definitief terug naar Amsterdam, waar hij wel al – ten minste twee keer – op verlof was geweest.

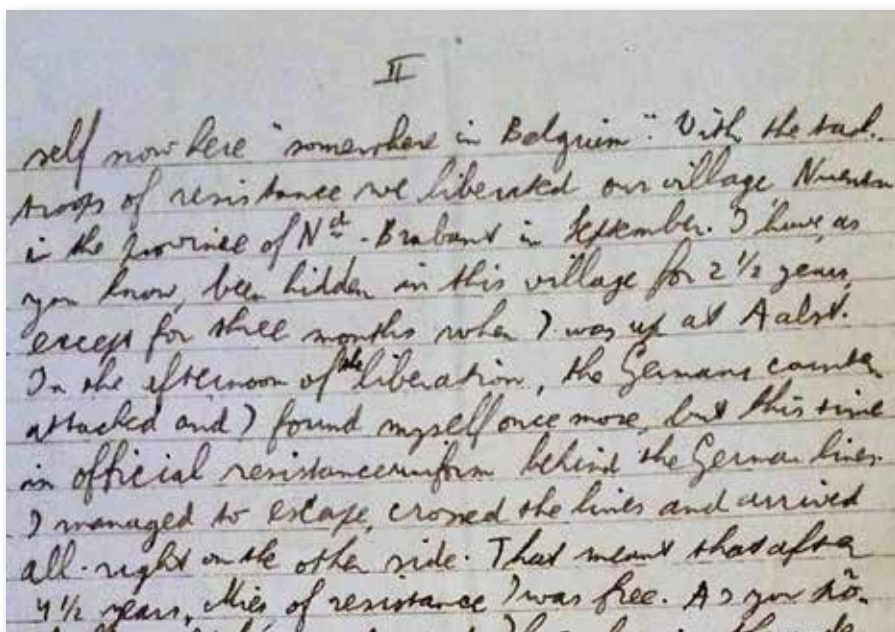
Het blijft opmerkelijk dat de onderduik van Jaap in Nuenen na de oorlog onbekend bleef. Het echtpaar Plug heeft er kennelijk in elk geval geen (grote)

ruchtbaarheid aan gegeven.

Alfred van Cleef vervolgt zijn verhaal

Een oorlog is nooit voorbij. Hij leeft voort altijd voort in de gedachten van degenen die hem hebben meegemaakt en het leed dat oorlogsslachtoffers ondergingen nestelt zich in de zielen van hun kinderen, en zij vertellen de verhalen weer door aan hun kinderen.

Zo begint Alfred van Cleef op 10 november 2019 zijn lezing in het Van Gogh Kerkje in Nuenen. Voor de tweede keer, maar nu nog uitgebreider, vertelt hij in Nuenen het verhaal over zijn vader Jaap, die het grootste deel van zijn onderduiktijd in Nuenen doorbracht. Alfred bekent dat hij pas laat, na de dood van zijn vader in 1988, in diens oorlogsgeschiedenis is gedoken. Hoe hij ging lezen in de enorme hoeveelheid naoorlogse correspondentie die zijn moeder had bewaard. Hoe hij erachter kwam dat in totaal 63 familieleden van zijn ouders in de oorlog zijn vermoord, de jongste 10 en de oudste 83 jaar. En dat hij erover ging schrijven, in NRC-Handelsblad en in zijn boeken.⁸ Ook schokkend zijn de feiten die Alfred minutieus weergeeft rondom de moeizame ambtelijke handelingen die na lange jaren uiteindelijk leidden tot genoegdoening en smartengeld. Dit laatste heette in de volksmond *sterrengeld*, waarvan de hoogte volgens een

De Engelstalige brief van Jaap van Cleef van 22 mei 1945 met de passage over zijn verblijf in Nuenen

Jaap van Cleef in uniform

Alfred van Cleef in het Van Gogh Kerkje, november 2019

Joop Stam, 1939

puntenstelsel werd bepaald, afhankelijk van bijvoorbeeld hoe lang men een jodenster had gedragen.

Het adres

Eén anekdote die Alfred in zijn lezing vertelde deed me denken aan een pijnlijke ervaring die Marga Minco beschrijft in *Het adres* (1957). Daarin ziet de hoofdpersoon na de oorlog het bij een familie in bewaring maar niet teruggegeven tafelzilver van haar gedeporteerde ouders terug. Alfred memoreert een soortgelijke gebeurtenis bij zijn vader: *Mijn vader meldde zich in 1946 bij de vrouw die de Perzische kleedjes van zijn ouders in bewaring had genomen. „Ze zei hem dat ze die echt niet kon missen” herinnert mijn moeder zich. „Je vader vertrok weer en vertelde aan een vriend wat hem was overkomen. „Ben je besodemieterd” was diens reactie. „We gaan die dingen halen.” Je vader*

bleef beneden staan. Zijn vriend belde aan, liep naar binnen, schoof de meubels opzij en nam de kleedjes zo mee. Die vrouw keek toe en zweeg. „Maar de meeste mensen waren te goeder trouw en gaven alles weer netjes terug.”

2020: nog een onderduikadres van Jaap, op de rand van Nuenen

In het boekje *Het geslacht Stam*,⁹ geschreven door Johan (Joop) Stam¹⁰ komt een passage voor over joodse onderduikers op de boerderij van de familie Stam *De Heikrekel*, gelegen bij het Eindhovens Kanaal, op de grens van Nuenen en Geldrop.¹¹ Aan de auteur van de familiegeschiedenis Stam had ik in februari 2015 gevraagd naar informatie over de herkomst en het verblijf van deze onderduikers. Joop Stam, destijds 13 jaar, wist zich van toen te herinneren dat een van hen Ge-

rard heette, tenminste, zo werd hij met zijn schuilnaam genoemd. Maar omdat mij in 2015 de naam *Gerard* (nog) niet bekend was (we kenden alleen ene *Charles* in Nune Ville) en Johan Stam de achternaam *Bonnet* niet noemde of kende, heb ik daar verder geen aandacht aan besteed en er later ook niet meer aan teruggedacht. Maar onlangs kreeg ik het boekje van Stam weer onder ogen met die passage over twee joodse onderduikers. De ene heette *Jacob van Kleef, een joodse student uit Leiden* en de andere *Felix David Haalman*,¹² die een jaar ouder was dan Joop en langer op de boerderij was gebleven dan Jacob. Felix was door bemiddeling van baron Van Tuyll van Serooskerken bij de familie Stam ondergebracht. Hij

Boerderij De Heikrekel van de familie Stam

Felix David Haalman

raakte goed bevriend met Joop Stam, die na de oorlog vaak bij hem thuis in Utrecht logeerde.

Gerard en Gerard

Jacob was volgens Joop Stam in 1944 via ds. Plug op de boerderij terechtgekomen: *Jacob van Kleef is maar kort, enkele weken, bij ons geweest. Er waren wat irritaties: als ik me goed herinner, waagde hij zich vaak op plekken, waar het voor ons riskant was of in ieder geval onveilig voelde.*

Johan kende de jongeman, die *een sympathieke indruk maakte*, in die tijd dus alleen onder de naam *Gerard*. Dat leidde wel eens tot verwarring, omdat er af en toe nóg een Gerard op de boerderij kwam: Gerard Huizing, die verkering had met Joops zus Kaatje. Zij wist hem later te vertellen dat de onderduiker Gerard de oorlog goed was doorgekomen. Het is mogelijk dat zij die informatie vernomen had in het gezin Huizing, dat aan de Berg schuin tegenover het echtpaar Plug woonde.

In verband met de onderduiker Gerard herinnert Joop Stam zich van na de oorlog nog een pijnlijk moment, toen hij met zijn vrouw Emmy in Jeruzalem Yad Vashem bezocht, het Holocaust Herinneringscentrum. Hij noemde

Gerard Huizing en Kaatje Stam, huwelijk
26 november 1952

Links het huisje van Mien van de Burg

aan de joodse gids, Jacob Nov, met wie hij op vriendschappelijke voet was geraakt, de naam *Van Kleef*. De gids reageerde er heel indringend op en zei: *M'n moeder heette Van Kleef en er is niemand meer van die familie over*. Johan had toen het verhaal van Kaatje Stam over hoe het met *Jacob* was afgelopen nog niet gehoord.

Op de boerderij

Toen ik de bovenstaande informatie van Joop Stam in april 2020 deelde met Alfred van Cleef, kon hij aanvankelijk niet geloven dat met deze *Jacob van Kleef, student te Leiden* zijn vader bedoeld kon zijn. Bij zijn weten had hij in Nuenen alleen bij ds. Plug ondergedoken gezeten en af en toe uit veiligheidsoverwegingen een paar nachten bij kosteres Mien van de Burg, vlak bij de Lindeboom. De schuilnaam *Gerard* was bovendien het enige gegeven dat klopte.

Uiteraard zijn de echte namen van de onderduikers *Haalman en Van Kleef* pas na de oorlog bij Stam bekend geworden. Hoewel Joop Stam vermoedt dat ds. Plug de echte naam van Jaap van Cleef wist, zou hij die natuurlijk nooit aan iemand genoemd hebben. Maar omdat volgens Joop Stam *Jacob van Kleef* rechtstreeks via ds. Plug op de familieboerderij terecht was gekomen, moest het toch echt om Jaap van Cleef gaan. De Plugs hadden namelijk geen andere onderduiker(s) in huis.

Alfreds moeder herinnert zich, dat zij met haar man en Alfred in 1960 op bezoek geweest zijn op een boerderij in de buurt van Nuenen-Geldrop-Heeze. Haar zoon Alfred vond, als zesjarig stadskind, in 1960, de boerderij interessant, maar ook vies. Dat is waarschijnlijk boerderij *De Heikrekel* van de familie Stam geweest.

Op 25 juli 2020 heeft Alfred van Cleef een gesprek met Joop Stam in Wezep. De ontmoeting vindt plaats in verband met een documentaire die filmmaker Wilbert Smit maakt over de onderduikgeschiedenis van Jaap van Cleef. Als Alfred twee portretfoto's van zijn vader uit 1946 laat zien, bevestigt Joop zonder aarzeling: „Ja, dat was hem.” Hij voegt eraan toe dat het gezin een enorm risico nam door achtereenvolgens twee joodse onderduikers te herbergen.

Mien bij de schouw in haar huis

Vermoedelijk is na de bovenstaande bevindingen over onderduikgeschiedenis van Jaap van Cleef het laatste woord nog niet gesproken. Alfred van Cleef en zijn moeder, inmiddels 94, doen nog steeds onderzoek naar gebeurtenissen en personen uit het bevoegde leven van Jaap. En altijd blijken er, zoals ook nu, 75 jaar na het einde van de oorlog, nieuwe feiten en details met persoonlijke inkleuringen te verschijnen.

**Zoals Alfred zelf zegt:
„Een oorlog is nooit voorbij”.**

Jaap en Paula van Cleef

Noten

- Peter van Overbruggen en Jos Thielemans, *Van Domineeshuis tot Van Goghhuys*. 250 jaar pastorie Nuenen. 1e druk 2014, 2e druk 2016.
- Alfred van Cleef, ingeleid door Peter van Overbruggen, *Verborgene geschiedenis van Nune Ville ontdekt*. In: Drijehornickels, jrg. 25, nr. 3, pp. 3-7, december 2016.
- Henk Pelser (* 17-07-1916 U 12-12-2007) was verloofd met Sara Oudkerk, een meisje dat Alfreds vader goed kende en dat bij hem om de hoek woonde. Pelser was vanaf november 1940 al actief in de illegaliteit. Hij regelde schuilplaatsen en valse identiteitspapieren en opende voor tientallen joden een vluchtroute naar Zwitserland. Zelf werd hij meermalen gearresteerd en geïnterneerd.
- Gerrit W. Oberman (1889-1967), getrouwd met een joodse vrouw, werd wegens zijn sociaal engagement wel de *rooie dominee* genoemd, maar ook de *roomse dominee*. Dat kwam door zijn goede relatie met aartsbisschop De Jong, die evenals hij aan de Maliebaan woonde. Oberman is meermalen door de bezetter opgepakt en verhoord, steeds wegens hulpverlening aan joden. De eerste keer kreeg hij anderhalve maand gevangenisstraf. De tweede keer werd hij twee maanden vastgehouden vanwege het verbergen van twee joodse onderduikers. Jaap van Cleef heeft na de oorlog Oberman opgebeld om hem te bedanken, maar verder contact wilde deze dominee niet, omdat hij alleen maar naar de toekomst wilde kijken.
- Tijdens Gerards dienstdienst in de mobilisatieperiode overleed in september 1939 op 49-jarige leeftijd zijn vader aan de gevolgen van maagkanker. Gerard mocht van zijn superieuren kiezen tussen afscheid nemen van zijn vader of aanwezig zijn tijdens de begrafenis. Daarvoor kreeg hij een halve dag verlof.
- Jaap kwam in Aalst bij Van Oers, een gezin met twee kinderen. De achtjarige Wil kwam Jaap waarschuwen dat de Duitsers langs de huizen gingen om mannen op te halen voor de Arbeitseinsatz. Jaap kon zich op tijd verstoppen. Na de oorlog heeft hij contact gehouden met deze familie.
- Joop Stam schrijft in zijn familiechroniek (pp. 120-121) ook over deze mislukte bevrijding van Nuenen. Hij kreeg op *De Heikrekel* over de terugkeer van de Duitsers informatie van Gerard Huizing die, woonachtig aan de Berg, de oorlogshandelingen in Nuenen van nabij meemaakte. Omdat er voortdurend geschoten werd vanuit tanks, verbleef de familie Stam in de schuilkelder, waar op een nacht ook dominee Plug kwam. Hij was gevlucht omdat hij in Nuenen als gijzelaar werd gezocht.
- Alfred van Cleef, *Het verdwaalde eiland*, Amsterdam, 1999; Verlangen, Amsterdam, 2002.
- Johan Stam, *Het Geslacht Stam, 1435 - heden*. Wezep, februari 1988.
- Johan (Joop) Stam, geboren op 23 maart 1929 te Geldrop, is de jongste uit het gezin van zes kinderen (vier jongens en twee meisjes) van Hendrik Stam en Johanna Vink. Zus Catharina (Kaatje) is in 1952 getrouwd met Gerard Huizing, woonachtig aan Berg 27.
- Huug Stam, *De strijd gestreden, werken en wonen op boerderij De Heikrekel 1918-2003*. In: Drijehornickels, jrg. 29, nr. 1, pp. 15-19, april 2020.
- Felix David Haalman liet zich na de oorlog dopen en deed belijdenis bij ds. Oberman in Utrecht. Zijn vader was repetitor aan de Universiteit van Utrecht, aldus Joop Stam.

Alfred van Cleef en Peter van Overbruggen